

Uppsala Universitet
Juridiska institutionen
Terminskurs 2
Vt 2002
Evelina Englund

Dominik Zimmermann
820729-4359
Seminariegrupp: 12
Basgrupp: D
PM nr: 1

Försäkringens påverkan på skadeståndsrätten

1. Inledande översikt

En framställning av skadeståndsrättens funktioner idag, bör göras med utgångspunkt i de bärande idéerna som direkt låter sig återföras på det mångfacetterade regelsystemet. På detta sätt framgår det för civilrätten karaktäristiska partsförhållandet, som ger uttryck för parternas motstående intressen. Beträktat som ”regler om skadestånd ... i utomobligatoriska förhållanden”,¹ kan dock skadeståndsrätten och dess funktioner, inte behandlas uttömmande utan ett rättspolitiskt hänsynstagande till försäkringar hos de involverade parterna. De invecklade tviste- och rättsfrågorna som den utomobligatoriska skadeståndsrätten måste besvara, grundas definitionsmässigt på både rättsstridiga och rättsenliga handlingar.² För att kunna behandla det mångsidiga problemspektret som härvid uppstår, framgår att till skadeståndsrätten kompletterande funktioner krävs. Frågan som sålunda måste ställas, är på vilket sätt rättsregler och försäkringar *borde* samverka.

2. Försäkringens påverkan på skadeståndsrätten

Försäkringarna har sitt ursprung i skadestandsreglerna; detta innebär att oberoende av hur tillämpningsfördelningen mellan försäkring och skadestånd kommer att se ut i det enskilda fallet, är det skadeståndsrättsliga regelsystemet normerande. Detta bör dock inte tolkas som ett uttryckligt medgivande till att försäkringarna spelar en underordnad roll. Vid fall av personskador, har de kollektivt av försäkringstagare som försäkringar representerar, intagit en dominerande ställning som ersättningsgivare på den skadelidandes sida.³ Endast i enstaka fall där förlusten överskrider de obligatoriska försäkringarnas maximalbelopp, och privata försäkringar inte kan tillgås, begagnas skadestånd som kompletterande ersättningsmöjlighet. Denna fördelning berör inte enbart den skadelidande utan

¹ Hellner, J, Skadeståndsrätt, s. 21.

² A.a. s. 63.

³ A.a. s. 376 f.

även den som vållat, eller på annat sätt ansvarar för den uppkomna skadan.⁴ Det som utgår ur försäkring på den skadelidandes sida, minskar den skadevållandes ersättningsskyldighet. Av detta skäl underlättar försäkringarna visserligen för den skadevållande; likväl torde dessa avsteg från rättsreglerna främst legitimeras med att den skadelidande erhåller ersättning oberoende av hur skadan uppstått.⁵ Härigenom riktar försäkringarna uppmärksamheten ensidigt på skadelidandesidan, vilket är något främmande för skadestansrätten. Att man på detta sätt kringgår skadeståndsreglerna har bl.a. kritiserats utifrån standpunkten att den skadelidande *riskerar* att överkompenseras.⁶ Indirekt har dock kritiken även velat uppmärksamma partsförhållandets båda sidor. Den av försäkringarna framkallade möjligheten till överkompensation var därför tvungen att underkastas en lagreglering.⁷ I synnerhet därför att överkompensation strider mot skadeståndsrettens försök att inte bereda den skadelidande någon vinst till följd av en skada han lidit. Sålunda har lagstiftaren, vid en samordning av försäkring och skadestånd, varit tvungen att ta ställning.

Även i sammanhang där den uppkomna skadan kan kategoriseras som sakskada, uppträder en liknande problematik. Emellertid föreligger här inte någon direkt möjlighet för den skadelidande att uppbära förlusten med hjälp av både försäkring och skadestånd.⁸ Huruvida försäkring eller skadestånd i dessa fall skall tas i anspråk, blir närmast en rättspolitisk fråga om att placera kostnaden för den uppkomna skadan. Vidare inverkar här resonemang kring parternas frihet att påverka de civilrättsliga följderna.

Då vi söker kategorisera försäkringarnas inverkan på skadeståndsretten, blir tydligt att en åtskillnad mellan två olika förlustsituationer måste göras. Emellertid är också viktigt att lägga märke till att försäkringssystemet av billighetsskäl inte kan vara begränsat till de skadelidande. Eftersom de skadeståndsrettsliga ansvarsgrunderna, inte enbart förutsätter medvetet och aktivt handlande, skapas möjligheter att ålägga skadeståndsansvar även oberoende av vållande. Denna utveckling, som i grunden missgynnar de potentiellt skadeståndsansvariga,

⁴ Se nedan om vållanderekvisitets betydelse.

⁵ Hellner, a.a. s. 47 f.

⁶ A.a. s. 392.

⁷ A.a. s. 393.

⁸ A.a. s. 430.

fungerar som incitament för att ett försäkringssystem till skydd för de skadeståndsansvariga skall uppstå. Lagstiftaren har därmed givit upphov till en växelverkan, där ansvarsförsäkringarna bidrar genom att lägga en rättsekonomisk grund för en utvidgning av det skadeståndsrättsliga regelsystemet.⁹

Ansvarsförsäkringens funktion kan likväl framstå som något tvetydigt. Den utlösande faktorn till dess begagnande, är primärt försäkringstagares skyddsbehov mot orimligt graverande följder. Ett lika tydligt och direkt skydd framgår inte av det traditionella skadeståndsrättsliga regelsystemet. Om ansvarsförsäkringen däremot ses som en indirekt stödåtgärd som skall komma den skadelidande tillgodo, uppenbarar sig likheter med rättsreglernas traditionellt reparativa funktion.

Att större restitutionsmöjligheter för den skadelidande numer finns, måste ses som en av skadeståndsrätten introducerat, och av försäkringarna realiserat företeelse. Försäkringarna kompletterar de skadeståndsrättsliga reglerna, men inskränker inte deras tillämpning närhelst den är efterfrågat eller behövlig med hänsyn till omständigheterna i det konkreta fallet. Frågeställningen som därvid uppkommer (jfr med frågeställningen i inledningen), är i vilka situationer skadeståndsreglerna, respektive försäkringarna, skall erbjuda full restitution för den skadelidandes förlust. Ordalydelsen i de grundläggande rättsreglerna, ger inte något entydigt svar på detta,¹⁰ då försäkringarnas roll ännu enbart sporadiskt framgår av regelsystemet. Emellertid erhålls vissa riktlinjer då en åtskillnad görs mellan rättsreglernas objektiva utformning och den praktiska tillämpningen av desamma. Vid en bedömning av de enskilda skadeståndsmålen, kan exempelvis inte uteslutas att hänsyn tas till förekomsten av ansvarsförsäkring. Främst i situationer där lagtexten ger stöd för en tämligen fri skälighetsbedömning, måste antas att försäkringar i allt större utsträckning fungerar som bidragande orsaker.¹¹

⁹ A.a. s. 184.

¹⁰ Se ovan vid not 7.

¹¹ Bengtsson, B, Om ansvarsförsäkringens betydelse i skadeståndsmål, SvJT 1961 s. 629.

3. Avslutande kommentar

Genom att försäkringarna erbjuder ett speciellt avpassat skydd för den enskilde, har det skadeståndsrättsliga regelsystemet minskat i betydelse i det individuella fallet. Likväl består rättsreglernas tillämpningsområde, som en bakomliggande grund i den utomobligatoriska skadeståndsrätten. För att närmare reglera det civilrättsliga samarbetet som försäkringar och skadeståndsrätten måste ingå, krävs emellertid att lagstiftaren tar ställning. Därvid är han tvungen att ta hänsyn till, att ersättningens grundläggande funktioner utgör orubbliga riktlinjer för lagstiftningsarbetet. Detta hänger samman med de förpliktelser och rättigheter som ett partsförhållande skapar, och som av lagtillämparen måste balanseras.